

ظرفیت‌ها و چالش‌های استفاده از فقه در قانون

دومین مدرسه حقوق پارلمانی که از روز پنجشنبه ۳۰ اردیبهشت ماه به همت مرکز تحقیقات اسلامی مجلس با موضوع ظرفیت‌ها و چالش‌های حضور فقه در تقنین در قم آغاز شده بود، عصر امروز جمعه به کار خود پایان داد.

به گزارش خبرنگار خبرگزاری حوزه، "فتوای معیار در قانونگذاری، قانونگذاری در کشورهای اسلامی بر اساس منابع شرعی، تقنین شریعت، مبانی، هست‌ها و بایسته‌ها، روش تبدیل قانون شرع به قانون جدید در مشروطه، بررسی رویکرد قانون‌گذار در تقنین احکام شرع در جمهوری اسلامی ایران، چالش‌ها و ظرفیت‌های نظریه‌ای استفاده از منابع شرعی در تدوین قوانین با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فقه، مانع یا مجری اراده قانونگذار و چالش‌های رویاروی فرآیند و ساختار نظام قانون‌گذاری در خصوص تقنین براساس موازین شرعی از موضوعات مورد بحث در این مدرسه بود.

در این مدرسه پارلمانی بیش از ۳۰۰ نفر از پژوهشگران حوزه و دانشگاه به صورت حضوری و مجازی شرکت داشتند.

فتوای معیار در قانونگذاری

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد جواد ارسطو عضو هیات علمی دانشگاه تهران بحث خود پیرامون فتوای معیار در قانونگذاری را در دومین مدرسه حقوق پارلمانی مطرح کرد و ضمن بیان مقدمات و ادله‌های مختلف بر این باور است که فتوای معیار فتوایی کارآمدتر است که بتواند در چارچوب مقاصد شریعت به خوبی بتواند معضلات نظام را برطرف و با دیگر فتاوایی که در مصوبات مجلس شورای اسلامی معیار قرار می‌گیرند، یک نظام و مجموعه منسجم را بسازد.

ایشان که در دومین مدرسه حقوق پارلمانی با عنوان ظرفیت‌ها و چالش‌های استفاده از فقه در تقنین سخن می‌گفت، اضافه کرد: فتوای معیار باید شاذ نباشد، شاذ به معنای نادر بودن خود، نقطه ضعف است و نشان

دهنده این است که در طول تاریخ فقه فقهای به این مطلب توجه کرده ولی آن را نپذیرفتند. فتوای معیار باید بر اساس قاعده تیسیر حتی المقدور موافق با سهولت باشد و عمل به آن جامعه را با دشواری و صعوبت مواجه نکند.

حجت الاسلام والمسلمین ارسطا با طرح این سوال که در باب فتوای معیار چند دیدگاه قابل طرح است؟ پاسخ داد فتوای معیار در عصر مشروطه به نحوه تفصیلی مورد توجه قرار نگرفت و اینکه توجه داشته باشیم در عصر مشروطه این مساله مورد توجه تفصیلی فقها نبوده، باعث می شود که به این نتیجه برسیم که انتظار نمی توان داشت در کلمات فقهای معاصر به نحو مستوفای و تفصیلی بحث فتوای معیار را پیدا کنیم.

ایشان در مورد فتوای معیار، هشت دیدگاه را قابل طرح دانست، از جمله: ۱- فتوای معیار فتوای ولی فقیه است، ۲- فتوای معیار فتوای مشهور فقهاست، ۳- فتوای معیار فتوای فقیه اعلم است، ۴- فتوای معیار فتوای اسهل است، ۵- فتوای معیار فتوای احوط است، ۶- فتوای معیار فتوای هر یک از فقهای شیعه می تواند باشد، ۷- فتوای معیار فتوای اکثریت فقهای شورای نگهبان است، ۸- فتوای معیار فتوای کارآمدترین فتواست.

وی بیان داشت: از میان این احتمالات یک رگه ای از بحث فتوای معیار در کلام شهید صدر دیده می شود و آن این است که بر اساس فتوای یک فقیه مصوبات مجلس با موازین اسلامی تطبیق داده شود، کافی است، بدین معنا که فتوای هر یک از فقها را می توان مورد توجه قرار داد.

حجت الاسلام والمسلمین ارسطا در نهایت با اعلام دیدگاه خود پیرامون فتوای معیار گفت: اینکه از میان احتمال های هشتگانه کدام ترجیح دارد، دیدگاه خود بنده این است که فتوای معیار، فتوای کارآمدتر است که براساس ضوابط چهارگانه فوق، از دیگر فتاوا تمایز پیدا می کند.

تقنین شریعت، مبانی، هست ها و بایسته ها

حجت الاسلام والمسلمین رضا محمدی کرجی استاد حوزه و دانشگاه در سخنانی به مبانی تقنین شریعت و محدودده های آن پرداخت و از نظر حقوقی نیز به مساله تقنین الشریعه، مفهوم شریعت، مفهوم تقنین، مفهوم قانون، تفاوت شریعت، قانون و فقه، مفهوم تقنین شریعت پرداخت.

وی که در دومین مدرسه حقوق پارلمانی سخن می گفت، مباحثی مانند امکان سنجی تقنین شریعت بر اساس دیدگاه های مختلف فقهی، ضرورت تقنین و تفکیک آن از تدوین، تقنین و شریعت در جمهوری اسلامی ایران، اصل چهارم و شریعت، رابطه اصل چهارم و اصول ۷۱ و ۷۲، قلمرو موضوعی اصل چهارم در حفظ شریعت و قلمرو زمانی اصل چهارم در حفظ شریعت را نیز مورد بررسی قرار داد.

دکتر محمدی کرجی با اشاره به ضرورت الزام آوری شریعت قبل از تدوین و رابطه آن با اصل حاکمیت قانون را نیز مورد تاکید قرار داد و به موارد مصداقی در این زمینه اشاره کرد.

ایشان با اشاره به دیدگاه های مختلف پیرامون قانونگذاری بر اساس شریعت به دیدگاه برخی فقها پرداخت و گفت: مرحوم آیت الله مصباح یزدی می فرمایند، قانونگذاری سه قسم است، نخست قانونی که خداوند وضع کرده است، دوم، قانونی که توسط پیامبر اسلام (ص) و ائمه معصومین وضع کردند و سوم قوانین متغیری که توسط حاکم اسلامی وضع می شود.

وی ادامه داد: مرحوم شیخ فضل الله نوری هم مصوبات و قوانین را آیین اجرای دستورالعمل شریعت مقدس می دانند و حتی حق تقنین به فقها هم نمی دهند و می گوید فقیه در باب حادثه باید به شریعت مراجعه کرده و تنها باید از ادله معتبر، حکم شریعت را استنباط کند.

وی بیان داشت: البته شیخ فضل الله نوری منکر مجلس شورای ملی نبود، ایشان بر این باور بود مجلسی که اساس آن براساس شریعت اسلام و مذهب جعفری باشد من چنین مجلسی می خواهم ولی مخالف تصویب قوانین مخالف شرع اسلام بود.

وی بیان داشت: علامه نائینی هم می گوید باید مجتهدینی در مجلس وجود داشته باشند که شرع اسلام را در قوانین اجرا و بر اساس شریعت قانونگذاری شود.

حجت الاسلام والمسلمین محمدی کرجی بیان داشت: یکی از فقهای متفکر معاصر، شهید سیدمحمدباقر صدر، در تبیین پیش نویس قانون اساسی ایران، این مطلب را پذیرفته است که «احکام روشن» اسلام جزئی از ساختار نظام حقوقی به شمار می آید و لازم الاجرا است. ایشان قانونگذاری را به سه دسته تقسیم می کند، احکام ثابت دین که از نظر فقهی روشن هستند، دوم اینکه در هر مساله ای که درباره آن بیش از یک نظر فقهی وجود داشته باشد و جایگزین های اجتهادی متعددی داشته باشد، انتخاب گزینه مشخص از میان نظرات برعهده قوه مقننه است ..

سوم اینکه در مواردی که یک نظر قطعی و نهایی در مورد مساله ای به صورت وجوب یا حرمت در شریعت وجود ندارد، قوه مقننه که برخاسته از اراده مردم و نماینده آنهاست، وظیفه دارد براساس مصالحی که تشخیص می دهد، به شرط عدم مغایرت با قانون اساسی، قانونگذاری کند.

حجت الاسلام والمسلمین محمدی کرجی با اشاره به نقش بشر در قانونگذاری نیز گفت: احکام اسلام شامل احکام اولیه یا ثابت و احکام متغیر می باشد، در احکام اولیه، کار فقیه استنباط حکم و تدوین یا تنقیح شریعت است و در احکام متغیر نیز جعل الزام در حوزه مباحات به معنای اعم، تشخیص اهم در تراحم بین احکام و برنامه ریزی برای اجرای احکام اسلام بر عهده فقیه است.

استاد حوزه و دانشگاه بیان داشت: ما باید بین تدوین و تقنین تفکیک قائل شویم، اگر این دو اصطلاح را ایجاد کنیم، تدوین یعنی بخشی که در اسلام احکام مصرح و مسلم وجود دارد مجلس شورای اسلامی تقنین و قانونگذاری نمی کند بلکه تدوین می کند و آن را در ابواب مختلف فقهی جمع اوری و تدوین می کند.

وی ادامه داد: اصل حاکمیت قانون و تقنین شریعت یکی از موضوع های مهم حقوق عمومی است. مساله این است که با وجود آیات شریفه ای مانند «ان الحکم الا لله» و اصولی مانند حاکمیت قانون و قانونی بودن جرم و مجازات، لازم الاجرا بودن احکام مسلم اسلام قبل از تقنین در دیدگاه فقهی و حقوقی چگونه ارزیابی می

شود، اصل قانونی بودن جرم به معنای حقوقی مورد قبول نیست بلکه آنچه در شریعت جرم است حتی اگر در قانون نیامده باشد، الزام آور است.

*چالش ها و ظرفیت های نظریه ای استفاده از منابع شرعی در تدوین قوانین

دکتر محمود حکمت نیا عضو هیات علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در دومین روز از «مدرسه حقوق پارلمانی» به بررسی «چالش ها و ظرفیت های نظریه ای استفاده از منابع شرعی در تدوین قوانین» در نظام جمهوری اسلامی پرداخت.

وی در این نشست، با جداسازی حوزه فلسفه حقوق و مطالعات نظام حقوقی بر این نکته تاکید کرد: که موضوع حاضر مربوط به نظام حقوقی اسلامی در ساختار جمهوری اسلامی ایران است. او در تحلیل این مطلب تاکید کرد که بر اساس اصل چهارم قانون اساسی و اصل ۱۶۷ قانون اساسی این اصل را مفروض گرفت که تقنین و قضا باید بر اساس موازین شرعی و منابع فقهی باشد. لکن آنچه در اینجا اهمیت دارد این است که چگونه از منابع و ادله فقهی در تدوین قوانین استفاده کنیم. در راستای چنین امری وی به این نکته اشاره کرد ابتدا باید رویکرد مواجهه را مشخص کرد.

بنا بر دیدگاه دکتر حکمت نیا، رویکرد در تدوین قوانین حل مساله خواهد بود. او رویکرد رایج را بررسی راه حل ها با عنوان موضوعات مستحدث دانست و به انتقاد از آن پرداخت.

معاون وزارت دادگستری با توجه به فعالیت پژوهشی بیست ساله خود در مالکیت فکری تلاش کرد با ارائه مثال های از مساله به پاسخ های محتول پردازد و به این نتیجه برسد که مالکیت فکری مجموعه نهادهای برای سه مساله مهم است که در دنیای صنعتی بوجود آمده است.

وی، شبیه به همین امر را در شرکت های سهامی و یا نظام بانکی دانست و اشکال مدل تقنین و علمی را بررسی پاسخ های نظام های حقوقی دیگر دانست که هر یک با توجه به قواعد پایه به ارائه راه حل پرداخته اند و در نهایت به نهادهای معینی دست یافته اند.

دکتر حکمت نیا تاکید کرد: در نظام حقوقی ایران باید ابتدا مشکل و ابعاد آن به درستی واکاوی شده و مجموعه مسایل استخراج شود. سهم فقه در اینجا پاسخ‌گویی به قواعد پایه هر نهاد است اما اینکه چگونه می‌توان این قواعد را با هم ترکیب کرد و نهادهای جدید طراحی کرد کار تخصصی است که می‌توان از متخصصان از جمله فقیهان استفاده کرد.

وی تصریح کرد: ما اگر می‌خواهیم از منابع و ادله فقهی در نظام حقوقی خود بر اساس قانون اساسی استفاده کنیم باید دنبال تحلیل مساله برویم و در پاسخ به حل و نهادسازی برویم.

او در همین جا به این نکته اشاره کرد که: حقوق به ما هو حقوق تا چه اندازه می‌تواند پاسخ دهد و ظرفیت آن چقدر است؟، گفت: یکی از اشتباهات ما این است که فکر می‌کنیم حقوق ظرف موسعی است که می‌توانیم هر آنچه دوست داریم از طریق آن به دست آوریم حال آنکه ظرفیت حقوق محدود است و البته قواعد را به صورت استوار مقرر می‌کند. از همین رو در کنار حقوق و فقه باید اخلاق و عرف هم مورد توجه قرار گیرد.

دکتر حکمت نیا در فرایند این اقدام چهار مرحله مهم را اشاره کرد: مرحله اول تبیین دقیق مساله و مرحله دوم استنباط و استناد به قواعد پایه و مرحله سوم ترکیب این قواعد و طراحی نهاد و مرحله چهارم شیوه مشروعیت بخشی به نهاد است.

عضو هیات علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی بیان داشت: اگر این اقدامات بر اساس یک فرایند خردمندانه صورت گیرد جایگاه منابع فقهی در حل مساله و طراحی نهادهای حقوقی و اقتصادی روشن می‌شود. خلاصه سخن اینکه چالش مهم ادله شرعی در تدوین قوانین نشناختن محل ورود ادله در فرایند حل مساله و نهاد سازی است.

دکتر حکمت نیا اظهار داشت: البته این بحث اگر بخواهد صورت عملیاتی به خود گیرد باید استلزامات پژوهشی و تبیین مساله و حل مساله و تدوین و تقنین قوانین در یک ساختار خردمندانه مورد گفتگو قرار گیرد.

در همین راستا وی به مدل حل مساله در چین اشاره کرد که چگونه برخی از نهادهای حقوقی را به مجموعه مسایل تحلیل کرده و بر اساس مبانی خودشان به حل و طراحی پرداخته‌اند.

دکتر حکمت نیا به برخی از پرسش‌های که در این باره مطرح شده بود پاسخ داد.

*بررسی رویکرد قانون گذار در تقنین احکام شرع در نظام قانون گذاری جمهوری اسلامی ایران

دکتر مسعود امامی دبیر شورای فقهی مرکز تحقیقات اسلامی مجلس گفت: فتاوایی باید در تقنین مورد استفاده قرار گیرد که ما را به اهداف و نتایج مورد نظر در قانون گذاری برساند یا نزدیک کند. وی در دومین مدرسه حقوق پارلمانی ظرفیت ها و چالش های استفاده از فقه در تقنین افزود: حتی اگر مقاصد شریعت در اجتهاد تاثیر گذار نباشد، در تقنین شریعت تاثیر گذار است.

وی با اشاره به اینکه قانون در عرصه اجرا آزمون پذیر است، گفت: این ویژگی قانون برخاسته از ویژگی نخست قانون است و قانون باید پاسخگو باشد.

وی ادامه داد: باید سیاست های تقنینی در حوزه قانون گذاری مشخص باشد و قانون بر اساس آن تدوین شود، فقدان سیاست گذاری در تقنین موجب پدید آمدن مقرراتی گسسته، جزیره‌ای و ناهماهنگ خواهد شد. بر اساس اصل ۱۱۰ قانون اساسی، تعیین سیاستهای کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام از وظایف رهبری است.

امامی اظهار داشت: نگاه جزیره‌ای و از هم گسیخته به فتاوا برای امر قانون گذاری، موجب پدید آمدن مجموعه مقرراتی ناهماهنگ خواهد شد.

وی با اشاره به اینکه قوانین کشور باید از مبانی یکسان فقهی پیروی کرد، گفت: قانون گذار در ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی و در قوانین دیگر، قاعده حرج را به عنوان حکم ثانوی پذیرفته است. از این رو سخن کسانی که مخالف تطبیق قاعده حرج در قانون سقط درمانی هستند پذیرفته نیست.

وی در مثال دیگری گفت: ماده ۳۶۵ ق م ا در گذشت مجنی علیه قبل مرگ، با مبنای بطلان ضمان مالم یجب و ابراء مالم یجب که در ماده ۶۹۱ ق م پذیرفته شده است منافات دارد.

دکتر امامی خاطرنشان کرد: قوانینی که مقبولیت عمومی ندارند در اجرا با مشکل مواجه می‌شوند. کثرت متخلفان از قانون، اجرای آن را با مشکل مواجه خواهد کرد. برای مقرراتی که مقبولیت عمومی ندارند باید ابتدا فرهنگ سازی کرد سپس وضع قانون نمود.

وی همچنین گفت: در تقنین شریعت باید از فقه فردی فاصله گرفت و فقه جمعی و اجتماعی مورد نظر قرار گیرد.

وی در این زمینه اظهار داشت: در ماده ۲۲۶ و تبصره ۲ ماده ۲۹۵ قانون سال ۷۰ دیه و قصاص از قتل مه‌دور الدم برداشته شده است. اما در تبصره ۱ ماده ۳۰۲ برای آن مجازات تعیین شده است. در تحریر الوسیله ج ۲ ص ۴۷۶ آمده است که کشتن سبب النبی بر سامع لازم است و اذن امام هم نمی‌خواهد.

دبیر شورای فقهی مرکز تحقیقات اسلامی مجلس یادآور شد: در راستای کسب مقبولیت عمومی برای قانون، سزاوار است قانون حتی المقدور سازگار با عقل و سیره عقلاء باشد، قانونی که دارای زمینه‌های مناسب نیست در اجرا با مشکل مواجه خواهد شد و مردم را دچار مشکلات عدیده می‌کند.

وی گفت: باید فتاوایی تبدیل به قانون شود که زمینه‌های مختلف آن در جامعه فراهم است. در غیر این صورت نخست باید زمینه سازی کرد سپس وضع قانون نمود.

وی ادامه داد: در قانون باید از الفاظ و جملات مبهم پرهیز شود تا حتی المقدور راه برای تفسیرهای معارض از قانون بسته شود و باید معیارهای کیفی در فقه برای قانون گذاری تبدیل به معیارهای کمی شود.

وی با اشاره به وضعیت سقط جنین در کشور گفت: باید علت این مساله و خلاء های و زمینه های این اقدام غیر قانونی شناسایی و د کنار بحث های فرهنگی و اجتماعی، قانون خوبی در این زمینه داشته باشیم.

*روش های تبدیل قانون شرع به قانون جدید در مشروطه

عضو هیات علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران به ارائه موضوع " روش های تبدیل قانون شرع به قانون جدید در مشروطه " پرداخت و گفت: فقه اسلامی سرشار از ابواب و معدن غنی است که انواع دریافت و برداشت در آن وجود دارد و ذهن و فکر مجریان مهم است که چگونه با این ابواب مواجه شوند و از بین اقوال مختلف، قولی را انتخاب کند که با این دستگاه فکری خود سازگار باشد.

وی در دومین مدرسه حقوق پارلمانی با عنوان ظرفیت ها و چالش های استفاده از فقه در تقنین، خاطرنشان کرد: دغدغه مطابقت قوانین با شریعت مقدس اسلام از زمان مشروطه ایجاد شده و فراز و نشیب های زیادی را پشت سر گذاشته است.

وی دلیل عدم حضور علمای طراز در دوران مشروطه در مجلس اول را نیز مورد اشاره قرار داد و گفت: یکی از علما و شخصیت های شاخص وقت، فهرست ۲۰ نفری از علمای بلاد که در بین آنها فقها و شخصیت های برجسته ای حضور داشتند، برای حضور در مجلس دعوت کرده و فهرستی از آنها را معرفی کرده بود ولی خود علما استقبال نکردند.

دکتر سلطانی اظهار داشت: در بین علما، سید حسن مدرس از کسانی بود که وارد مجلس شده و تاثیرگذاری زیادی نیز در حوزه قانونگذاری ایفا کردند و در مجلس دوم و سوم نیز حضور علما کمرنگ بود.

وی در پاسخ به سوالی در ارتباط با وضعیت رعایت احکام شریعت قبل از مشروطه گفت: پیش از انقلاب مشروطه نمی توان گفت که احکام شرع به درستی اجرا می شد، در مورد حقوق مدنی ۳۰ سال قبل از انقلاب مشروطه، اولین طرح قانون اساسی ایران نوشته می شود، در انجا، چندین در متن قانون اساسی تصریح می کند که کسی حق ندارد از حکم شریعت تخطی کند.

دکتر سلطانی بیان داشت: با صراحت می‌گوییم به خاطر این نبود که آنها انسان‌های متشرعی بودند که ملاحظه اهل شریعت کنند، بلکه به این دلیل بود که آنها شریعت را تاریخی می‌فهمیدند و می‌گفتند اگر این حدود رعایت شود مردم از ظلم راحت می‌شوند.

وی ادامه داد: احکام شریعت اجرا نمی‌شد، ولی شریعت زندگی را پیش‌بینی پذیرمی‌کرد و کسی می‌دانست اگر دست فردی را قطع کند دست او را قطع می‌کردند، بخشی از وضعیتی که ما در آن افتادیم این است که گذشته خود را یادمان نمی‌آید که از کجا به کجا منتقل شدیم و اینگونه وارد این فضا شدیم.

متن کامل این سخنان متعاقباً در سایت مرکز اطلاع‌رسانی خواهد شد.

✽چالش‌های رویارویی فرآیند و ساختار نظام قانونگذاری در خصوص تقنین بر اساس موازین شرعی

در دومین مدرسه حقوق پارلمانی با عنوان ظرفیت‌ها و چالش‌های استفاده از فقه در تقنین، دکتر حامد نیکونهاد معاون سابق پژوهشی پژوهشگاه قوه قضائیه بحث خود را پیرامون "چالش‌های رویارویی فرآیند و ساختار نظام قانونگذاری در خصوص تقنین بر اساس موازین شرعی" ارائه دادند.

دکتر حامد نیکونهاد در دومین مدرسه حقوق پارلمانی خاطرنشان کرد: برای اینکه نظام قانونگذاری بخواهد بر اساس تقنین مبتنی بر موازین اسلامی دست پیدا کنند، باید ساختار و فرآیندی که اکنون در نظام قانونگذاری ما تعبیه شده را آسیب‌شناسی کرده و چالش‌های آن را مورد بررسی قرار دهیم.

عضوهیات علمی دانشگاه قم گفت: اینکه می‌گوییم کلیه قوانین و مقررات باید از نظر مبانی و هنجاری بر اساس شریعت اسلام باشد، قطعاً ساختارها و فرایندهایی که برای این مراحل باید طی کنیم مهم است، که چه مسیری را بیاید طی کنیم که چیزی بر خلاف احکام الهی در قوانین ما رسوخ نکند.

وی یادآور شد: این دغدغه حاکم بودن الزامات شرعی بر روابط اجتماعی که در قالب قانون خود را نشان می دهد در متمم قانون اساسی مشروطه ۱۲۸۶ و اصل دوم قانون اساسی که به همت شیخ فضل الله نوری گنجانده شده، ریشه دارد، البته در مشروطه نگاه حداقلی بود و قید شده که قوانین مخالف شریعت مقدس نباشد.

وی گفت: چالش های فراروی قوانین مبتنی بر شریعت، می تواند هنجاری، ساختاری و رفتاری و ناشی از عملکرد دست اندرکاران نظام قانونگذاری باشد.

وی در پاسخ به این سوال که آیا قانون اساسی ایران الگوی موفق از قوانین مبتنی بر شرع هست؟ گفت: اگر خروجی قوانین را در نظر بگیریم در خیلی از جاها قوانین ما فقط خلاف شرع نبوده است، ولی مبتنی، بر اساس، منبعث و برگرفته از آموزه های اصیل اسلامی هست یا نه، عمیقا مورد تردید است.

دکتر نیکونهاد گفت: البته قوانین متفاوت است قوانین مجازات اسلامی مانند قصاص، دیات، نکاح و... در احکام شرعی مشخص است ولی زمانی قانون ثبت و املاک، راهنمایی و رانندگی و مباحثی از این قبیل می نویسیم، از این نظر قانون اساسی ما در حال تطور است و هنوز با الگوی مطلوب فاصله دارد.

وی با اشاره به ابلاغ سیاست های کلی نظام قانونگذاری گفت: سیاست های کلی قانونگذاری سال ۹۸ از سوی رهبر معظم انقلاب به قوای سه گانه ابلاغ شد ولی متأسفانه تاکنون اتفاق خاصی در مورد آنها نیفتاده است، سیاست های کلی ترسیم کننده جهت دهی کلان نظام حقوقی است.

دکتر نیکونهاد خاطرنشان کرد: توجه به موازین شرع به عنوان اصلی ترین منشاء قانون گذاری در تنظیم و تصویب طرح ها و لوایح قانونی در بند اول این سیاست هاست و نظام قانون گذاری ما باید به صورت فعال و بلند مدت در این زمینه گام بردارد.

ارزیابی و پالایش قوانین و مقررات موجود کشور از حیث مغایرت با موازین شرعی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد سازوکار لازم برای تضمین اصل چهارم قانون اساسی از دیگر بندهای این سیاست ها

است و گفت: خیلی از قوانین از قبل از انقلاب باقی مانده و خلاف شرع است و گاهی شورای نگهبان به صورت غیرنظامند و غیرسیستماتیک غیرشرعی بودن آنها را اعلام کرد.

دکتر نیکونهاد اظهار داشت: ما انبوهی از قوانین داریم که به تشخیص فقهای شورای نگهبان خلاف شرع است و برخی هم در فرآیندی قرار نگرفته که شورای نگهبان مطلع شود، پالایش قوانین موجود نیاز به سازکار دارد.

وی تصریح کرد: در بند یک سیاست های کلی نظام قانونگذاری بر ضابطه‌مندسازی و تعیین نصاب بالا برای ارجاع به مجمع تشخیص مصلحت نظام در موارد تعارض مصوبه مجلس با نظر شورای نگهبان، تصریح شده است، بنابراین، اگر چیزی مصلحت نظام است که ما به خاطر آن باید از یک حکم اولیه عدول کنیم باید ادله محکمی از سوی مجلس باشد که سراغ گزینه های استثنایی برویم.

دکتر نیکونهاد در ادامه به سوالات شرکت کنندگان که به صورت حضوری و مجازی مطرح می شد، پاسخ دادند.

*فقه، مانع یا مجری اراده قانون گذار

دکتر محسن برهانی عضو هیات علمی دانشگاه تهران نیز سخنان خود را تحت عنوان فقه، مانع یا مجری اراده قانونگذار ارائه داد و به سخنان افراد شرکت کننده در نشست نیز پاسخ داد.

*سخنان آیت الله اراکی در مراسم افتتاحیه

عضو مجلس خبرگان رهبری با اشاره به اینکه فقه اسلامی غنی است و هیچ خلاء ای در شریعت اسلامی وجود ندارد، گفت: همه قوانین ما باید برخاسته از فقه و شریعت اسلامی بوده و منشاء خدایی و الهی داشته باشد.

آیت الله محسن اراکی خاطر نشان کرد: اگر ما خداوند را از صحنه تقنین و قانونگذاری جدا کنیم هیچ مبنای عقلانی برای الزام دستور پیدا نمی شود.

وی برگزاری مدرسه حقوق پارلمانی را اقدامی بسیار ارزشمند و بنیادین در راستای فقهی سازی قانون دانست و گفت: امید است این تلاش ها پایه گذار پرورش مجتهدین قانونگذار و استنباط گر مواد قانونی از منابع غنی اسلامی باشد.

وی ادامه داد: رسالت و هدف از تاسیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس این است که قوانینی که در مجلس شورای اسلامی تصویب و تقنین می شود باید خدایی باشد، بنابراین مرکز در مسیر اهداف خود نباید محکوم فضا سازی ها شود و یا از این و آن بترسد.

وی ادامه داد: ما باید برای فقه و قانون خود ارزش قائل باشیم و از سخنان این و آن هراس نداشته باشیم، جرات کار داشته باشیم، اگر فقه اسلامی به خوبی برای دنیا تبیین شود آنها در برابر آن زانو خواهند زد.

عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم تصریح کرد: هر کجا برای خارجی ها مبانی های فقهی را تبیین می کردیم، آنها در مقابل حرفی برای گفتن نداشتند، ما برای قانونگذاری نیازی به قانون فرانسه و دانمارک و سایر کشورها نداریم، اساس تقنین خداوند است.

آیت الله اراکی اظهار داشت: متأسفانه چیزی در ذهن ما راه افتاده که احکام معاملات احکام امضایی است و این حرف غلط و ضد اسلام است، عرفی که ما می گوئیم آن را از ادیان یاد گرفتند، همه احکام اسلامی اعم از عبادات و معاملات تاسیسی است و احکام امضایی نداریم.

وی یادورشده: عقلا خیلی عقل داشته باشند باید تابع فرمان خداوند باشند، از زمانی که بشر پا به عرصه وجود گذاشته، بحث هدایت مطرح شده است، ما در شریعت جای خالی نداریم که از قانون دیگران استفاده کنیم.

عضو مجلس خبرگان رهبری با اشاره به اینکه فقه اسلام قوی و غنی است، گفت: اگر کسی بگوید کاستی در فقه وجود دارد، با فقه آشنا نیست، امروزه مراکز خوبی تشکیل شده ولی باید به لوازم کار آشنا باشند، طلابی که وارد این رشته ها و عرصه ها می شوند باید پخته از آب درآیند و به مغز فقه پی ببرند.

آیت الله اراکی با بیان اینکه فقه اسلام باید متن باشد نه حاشیه، گفت: کسانی که در عرصه فقهی و تقنینی فعالیت دارند باید نگاه اصلی به فقه داشته باشند و نه اینکه خدای ناکرده نگاه حاشیه ای به فقه داشته باشیم

وی با اشاره به آیات و روایاتی از قرآن کریم گفت: خداوند متعال می فرماید، حق ندارید شما حلال و حرام کنید، هر قانونی و تقنینی که بخواهد الزام آور باشد، اگر از حکم خداوند برنخاسته باشد افترا است، هر کسی که بخواهد بیاید و قانون الزامی تصویب کند، ولی از حکم خدا برنخاسته باشد، اقدام او از هوای نفس برخاسته است.

آیت الله اراکی در ادامه سخنان خود گفت: قانون و حق هر دو مبتنی بر عنصر الزام است و اگر الزام را از آنها بگیریم، دیگر معنایی برای آنها نمی ماند. وقتی مطلبی را به عنوان حق مطرح می کنیم باید الزامی در آن باشد.

وی بیان داشت: در قانونگذاری های عرفی، منشاء عقلانی درستی برای الزام نمی توان ارائه داد، هر گاه الزامی وجود داشته باشد باید از دستوری برخیزد و این دستور چگونه می تواند الزام آور باشد؟، اگر ما خدا را از صحنه تقنین جدا کنیم هیچ مبنای عقلانی برای الزام دستور پیدا نمی شود.

آیت الله اراکی خاطرنشان کرد: همه انسان ها در یک سطح هستند و کسی نمی تواند به دیگری دستور الزام دهد، الزام از حق کیفر ریشه می گیرد، ما معتقدیم، خداوند متعال حق کیفر دارد و نه کسی دیگر، این موضوع کمتر در مباحث قانونی مطرح شده است.

وی گفت: عدل بودن یک آموزه، برای استحقاق کیفر کافی نیست، مثلاً اگر در خیابان ما ببینیم کسی کار ظالمانه و خلاف عقل انجام می دهد آیا حق کیفر او را داریم؟ کیفر کردن ولو بر یک خلاف بین و بسیار روشن باشد حق کیفر نداریم.

عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم اظهار داشت: اما قران کریم مبانی این حق کیفر را نیز توجیه کرده است، همانطور که حق کیفر مخصوص خداوند است حق بخشش از آن ایشان است، اگر کسی بدون ریشه گرفتن از فرمان خدا، دستور خود را الزام آور ساخت، دخالت در کار خداوند و شرک محسوب می شود، بنابراین حق کیفر و بخشش از آن خداوند و طبق دستورات خداوند باید باشد.

آیت الله اراکی بیان داشت: هر قانونی باید منشاء آن حکم خداوند است، حق فرمانروایی این است که در اصطلاح اصولی به حق مولویت خدایی یاد می کنیم. اساس کار ما باید عبد و مولا باشد، تا مولوی نباشد الزام آور نیست و مولا کسی است که آفریننده باشد.

وی تصریح کرد: ما محصول و نتیجه فرمان خدا هستیم، خداوند حق دارد به ما دستور بدهد، خالقیت خداوند مولویت او را گواهی می دهد، قانون گذار ما باید با این بینش به مجلس شورای اسلامی برود و مراکز تحقیقاتی ما هم همینگونه باشند.

آیت الله اراکی بیان داشت: یکی از ویژگی های نظام جمهوری اسلامی این است سر در مقابل خداوند و دستور خدا فرود می آورد، این خضوع برای فرمان خداوند، دل ها را رقیق و انسان ها را به هم پیوند خواهد داد و جامعه را پاک و انسان را اوج می دهد.

وی با بیان اینکه مردم ایران تسلیم امر خداوند و دارای پیشینه خوبی در اطاعت پذیری از دستورات خداوند و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) دارند، گفت: ما مردم خوبی داریم، آنها تسلیم فرمان خداوند هستند و این موضوع مبنای تجربی، قرآنی، روایی و حدیثی دارد، ما به ایرانی بودن خود افتخار می کنیم ولی نه ایرانی که حاکمان ظالم و خونخوار ساختند و پرداختند، بلکه به ایرانی که امام حسینی (ع) و عاشق فاطمه زهرا (س) باشد.

عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم اظهار داشت: روایات زیادی در مورد ایرانیان آمده و در تفاسیر برخی آیات در مورد ایران مباحث زیادی نقل شده، که باعث افتخار است، ولی در این مدت مدیریت کشور، مبنای تصمیم گیری چه بوده است؟ آیا قول خداوند بود وما قوانین اسلامی و شرعی را پیاده می کردیم؟ خروجی کار هیچ تناسبی با آنچه در قران و سنت آمده، ندارد.

*گزارش دبیر علمی مدرسه

دکتر جواد ابراهیمی دبیر علمی دومین مدرسه حقوق پارلمانی طی سخنانی در ابتدای آغاز این مراسم گفت: به دنبال نیاز مجلس شورای اسلامی و درخواست پژوهشگران، فراخوان دومین مدرسه حقوق پارلمانی در اسفندماه ۱۳۹۹ اعلام گردید و در فراخوان اولیه بیش از ۵۰۰ نفر ثبت نام کردند که به دلیل برخی محدودیت ها و همچنین بر اساس معیارهای علمی و پژوهشی، ۳۰۰ نفر امکان حضور در این مراسم را پیدا کردند.

وی ادامه داد: برخلاف میل باطنی برگزارکنندگان و برای تبعیت از ستاد ملی مقابله با ویروس کرونا، تعداد اندکی از شرکت کنندگان به صورت حضوری و عموم آنها به صورت مجازی امکان بهره مندی از این دوره را پیدا کردند.

ابراهیمی بیان داشت: در این مدرسه ۷۴ نفر دارای تحصیلات حوزوی، ۱۰۵ نفر دانشجویی و ۸۲ نفر از هر دو نهاد حوزه و دانشگاه می باشند، علاوه بر این برخی متخصصان مرتبط با فرآیندهای قانونگذاری از معاونت تقنین و نظارت مجلس شورای اسلامی، معاونت حقوقی ریاست جمهوری، پژوهشگاه قوه قضائیه و... در جمع ما حضور دارند.

وی در تشریح دومین مدرسه حقوق پارلمانی بیان داشت: مرکز تحقیقات مجلس به عنوان نهاد علمی و پژوهشی ضمن معاضدت فقهی و تخصصی به قوه قانونگذار، در برابر جامعه علمی و حوزوی و دانشگاهی، رسالت مهمی برعهده دارد که از جمله آنها تقویت نگرش تقنینی در حوزه ها و دانشگاه ها در راستای تقویت نظام تقنینی و تعمیق بخشیدن به قوانین لازم الاجرا از حیث بهره مندی از فقه و فتاوی معظم می باشد.

سرپرست معاونت پژوهش مرکز تحقیقات اسلامی مجلس اظہار داشت: برگزاری کنفرانس های بین المللی فقه و قانون، مدرسه حقوق پارلمانی و دوره ها و کارگاه های قانونگذاری از جمله فعالیت های مرکز است.